

Милян Жанна Іванівна

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Палкуш Віталія Петрівна

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу актуальних проблем сучасної освіти, зокрема, альтернативної освіти, яка впродовж останніх років набуває все більшого розповсюдження у світі. Охарактеризовано сутнісні риси альтернативної освіти на прикладі США і Великої Британії. Підкреслюється, що в альтернативній формі освіти найбільш чітко реалізується гуманістична парадигма освіти. Ключові слова: альтернативна освіта, гуманістична парадигма, моделі альтернативної освіти, США, Велика Британія.

Сьогодні в багатьох країнах світу проявляється все більший інтерес до нетрадиційних, альтернативних форм освіти. Альтернативні школи існують в багатьох країнах, особливо поширеними вони є в США, Великій Британії, де функціонують на одному рівні з державними. Альтернативні школи дають можливості для ефективного індивідуального розвитку особистості, зокрема, це стосується дітей з особливими освітніми потребами, обдарованих дітей, дітей етнічних меншин.

Аналіз наукових праць [1-4] дає підстави розглядати альтернативну освіту як педагогічну парадигму в практиці школи, орієнтовану на створення в спеціально організованому педагогічному середовищі умов для розвитку природжених властивостей дитини й надання їй повної волі для самореалізації; спрямовану на розширення суб'єкт-суб'єктних взаємин з метою прилучення дитини до соціального досвіду у всіх сферах особистого й суспільного життя й забезпечення підготовки до свідомої активності й самостійної творчої діяльності в рамках тісного взаємозв'язку навчання й виховання з навколишнім світом.

Провідною ідеєю альтернативної освіти є твердження, що школа повинна не стільки давати знання, скільки опікуватися розвитком у дітей уміння спостерігати, мислити й робити висновки, а також розбудовувати навички самоосвіти, виховувати пізнавальні інтереси і здатності до самостійності.

Альтернативна освіта передбачає: варіативність освіти, що дає можливість відійти від традиційної однакової освітньої системи до різноманітності форм і шляхів одержання освіти; відкритість освіти, внутрішню розкутість, що демонструє звільнення від будь-яких догм; плюралізм освіти, що перетворює альтернативну освіту з уніфікованої системи в різноманітну за цілями, змістом, організацією освітнього процесу, педагогічними підходами і технологіями педагогічну систему; самостійність освітніх установ у виборі стратегії свого розвитку, цілей, змісту, організації й методів роботи, включаючи юридичну й економічну самостійність; право педагогів на творчість, на власний педагогічний стиль, на свободу вибору педагогічних технологій, підручників, навчальних посібників, методів оцінки діяльності учнів і т.д.; право учнів на вибір профілю освіти, на навчання за індивідуальними навчальними планами, на участь в управлінні даною освітньою установою.

Аналіз сутнісно-змістової характеристики поняття «альтернативна освіта» і його трактування зазвичай зводяться до опису різних програм, форм і методів роботи з учнями, які використовуються, як правило, замість традиційних підходів у звичайних навчальних закладах. Тому під альтернативною освітою часто розуміють освіту, структуровану на новаторських методичних принципах і нестандартних стосовно традиційних, загальноприйнятих способів одержання знань.

Актуальними й діючими на сьогоднішній день в США є наступні моделі альтернативної освіти, що декларують величезне різноманіття підходів до складання навчального плану, процесу навчання і управління школою: школи, що розбудовують унікальні підходи до навчальної програми й навчання (школи Монтесорі; відкриті школи, що беруть початок від британських дошкільних установ; Вальдорфські школи; школи, засновані на теоріях психолога Г. Гарднера; школи Paideia, засновані філософом М. Адлером; вільні школи й школи самостійного навчання, засновані на концепціях англійського педагога А. Нейлла; школи «безперервного прогресу», «школи без стін» і традиційні школи); школи, які прагнуть відповідати особливим потребам та інтересам учнів (школи для підлітків, які стали батьками в неповнолітньому віці, школи для тих, хто кинув навчання в традиційній школі і для профілактики цього явища, школи для відрахованих учнів, школи для ув'язнених, а також школи для талановитих і обдарованих дітей); школи, спрямовані на кар'єрне зростання і поглиблений професійний розвиток учнів (школи мистецтв, школи радіо- і телемовлення, школи охорони здоров'я, юридичні школи, науково-технічні школи, учительські школи й школи, де вивчаються академічні предмети з ухилом на міжнародні проблеми, проблеми полікультурності, охорони навколишнього середовища та ін); школи, спрямовані на експериментальне навчання, часто засновані на ідеях Дж. Дьюї («Школи без стін» де учні вчаться на підприємствах, в банках, у судах, музеях, державних установах замість звичайних класів; «Фоксфайр», де учні навчаються, збираючи й вивчаючи фольклор свого регіону; школи «Навчання відкритих кордонів», де учні вчаться в ході експедицій і різних заходів у своїй місцевості); школи, спрямовані на організацію, управління й фінансування (незалежні альтернативні школи; школи всередині шкіл; кластери альтернативних шкіл; комплексні системи альтернативних шкіл; чартерні школи); альтернативні, або факультативні школи (варіюються від шкіл для проблемних підлітків, правопорушників, учнів, виключених з інших шкіл, до шкіл для обдарованих дітей); школи, орієнтовані на кар'єру, або школи з технічним ухилом; контрактні школи; школи-інтернати; виправні школи; фундаментальні школи; школи в школі; полікультурні школи; школи з поглибленим вивченням предметів; освітні центри; відкриті програми; ваучерні програми; домашнє навчання; інтернет-курси й програми; об'єднані школи й коледжі; місцеві навчальні центри; чартерні школи; магнітні школи [1; 2].

В системі освіти Великої Британії також визначається окремий сектор, який принципово відрізняється поглядами на організацію початкового навчання і, на думку багатьох вчених, незважаючи на деякі дискусійні моменти, є значним рухом вперед в розвитку освіти. Цей сектор представлений альтернативними школами і, безперечно, становить певний інтерес, тому що організація змісту початкового навчання в таких школах реалізується у форматі авторських методик, інноваційних технологій, новаторських ідей і засобів навчання. У змісті початкового навчання альтернативних шкіл часто визначені окремі додаткові дисципліни для поглибленого вивчення (наприклад, географія, іноземні мови, елементи домашньої економіки). В основі альтернативного навчання лежить розвиток пізнавальної активності учнів і задоволення їхніх потреб в одержанні нових наукових знань, необхідних у повсякденному житті.

Суттєвою рисою альтернативних шкіл є відсутність чітких навчальних планів і предметних програм, проте, більшість учнів успішно засвоюють необхідні наукові знання, опановують цінними вміннями й навичками, які будуть корисні й необхідні їм у їх наступному дорослому житті. У плинні навчання учні концентруються не на одержанні готового наукового знання, а на виконанні конкретної діяльності і застосуванні отриманих знань і сформованих умінь на практиці. Для розвитку своїх особистих інтересів молодші школярі під керівництвом і з допомогою педагога-інструктора складають індивідуальний навчальний план (Personal Learning Plan) і особистий розклад, що формує навичку автономії й самостійності. Основна мета альтернативних початкових шкіл полягає в наступному: надання учням додаткових можливостей для самореалізації, одержання навичок соціального спілкування, оволодіння знаннями без витрати часу на заучування навчального матеріалу, що не відповідає інтересам учнів і не є адаптованим для подальшого життя або наступного навчання [3; 4].

Розглядаючи альтернативний сектор системи освіти Великої Британії, відзначимо, що навчання в таких школах ґрунтується на трьох принципах: тотожності творчого процесу й повноцінного розвитку молодших школярів; дослідно-експериментальної роботи, метою якої є розвиток мислення дітей молодшого шкільного віку; диференційованого й індивідуалізованого навчання.

Школи надають всім членам освітнього процесу (учителям, адміністрації, учням і батькам) свободу у використанні власного досвіду й застосуванні його в освітніх цілях. Організаційно-управлінські рішення щодо циклів навчальних дисциплін з варіативного компонента приймаються членами шкільної ради, у який входять представники освітнього процесу. В альтернативних елементарних школах виключається авторитаризм з боку навчального закладу, педагогів, що перетворює освітній процес у гармонійне природне комфортне середовище для молодших школярів.

В альтернативній початковій школі педагоги приділяють значну увагу розвитку вільної експресії як стимулятору процесу пізнання й міжособистісних відносин учнів, а також системі дитячого самоврядування як особливій формі організації життєдіяльності дітей у школі, яка здатна реалізувати й розвивати їх самостійність у прийнятті суспільно значимих рішень.

В Об'єднаному Королівстві задекларовано основні напрямки процесу навчання і виховання особистості дитини в межах гуманістичної парадигми: формування у школярів особистого досвіду й прагнення до пізнання нового знання, опираючись на досвід; дослідницька діяльність під час навчання; поведінкові вміння в соціумі; формування громадянської позиції; оволодіння навичками спільної роботи.

У рамках національної освітньої програми Великої Британії реалізується сучасна освітня гуманістична парадигма, суть якої полягає в забезпеченні прав всіх дітей шкільного віку через освіту. Дана парадигма передбачає:

- рівний доступ до освіти, що відповідає потребам і особливостям учнів;
- включення в освітній процес всіх дітей, задовольняючи індивідуальні потреби кожного, хто навчається;
- повне досягнення навчальних і соціальних можливостей учнями;
- взаємодію всіх учасників освітнього процесу, що передбачає участь всіх зацікавлених осіб в успішності розвитку особистості учня;
- формування позитивного уявлення про різні етноси через національний компонент змісту освіти.

Основними напрямками в реалізації гуманістичної парадигми при організації змісту шкільної освіти у Великій Британії є: організація загальної системи освіти відповідно до принципу «освіта протягом життя» (life-long education); конструювання освітнього простору в контексті соціалізації особистості, яка навчається, що сприяє розвитку вмінь спільної діяльності, і спрямована на формування «відкритості» до освітніх інновацій і тенденцій; організація освітнього контенту, що сприяє глибокому самопізнанню, розвитку креативної діяльності учнів, що має на увазі їхню самореалізацію в освоєнні суспільних цінностей; формування змісту освіти на основі національної стандартизації, елементів варіативності, орієнтуючись на індивідуальні потреби й особливості учнів (у тому числі й етнічні) і конкретного освітнього середовища; встановлення зв'язків, завдань і напрямків, що включають загальні знання і вміння в сфері духовно-морального розвитку й виховання особистості, і стимулювання автономної діяльності в процесі рішення практико-орієнтованих завдань; формування єдиних універсальних навичок і компетентностей учнів, здатних забезпечити спадкоємний зв'язок у системі освіти й виховання з питань власної відповідальності як громадянина суспільства, який може ефективно реалізовувати особисті інтереси, враховуючи інтереси й потреби держави.

Зауважимо, що функціонування альтернативних шкіл є одним із прикладів реалізації гуманістичної парадигми у початковій освіті Великої Британії.

Таким чином, практика сучасної американської і британської альтернативної освіти містить наступні положення: створення культурного середовища для саморозвитку особистості; орієнтація на загальнолюдські цінності, гуманітаризацію й гуманізацію освіти; надання дітям усіх можливостей для їхнього вільного самовизначення й визнання за ними права на власне волевиявлення і соціальний захист; сприяння максимальному розвитку особистості дитини й становлення її як суб'єкта власного життя; залучення дитини до соціального досвіду у всіх сферах особистого й суспільного життя; забезпечення повноцінної підготовки дитини до свідомої активності й самостійної творчої діяльності.

Отже, альтернативна освіта реалізує парадигму самореалізації особистості в рамках інтелектуально-духовної взаємодії з педагогом, який організує й направляє цей процес, створюючи для нього найбільш сприятливі умови.

Джерела

1. Raywid, M. A. Alternative schools: The state of the art. *Educational Leadership*, 2004. № 52(1). p. 26-35.
2. Lake, S. E. Alternative schools: Legal guidance for serving special education students. Horsham, PA: LRP Publications, 2010. 123 p.
3. Alexander R. J. Children, their world, their education. London: Routledge. 2010. 234 p.
4. Wilson A., Creativity in Primary Education. SAGE Publication: 3rd Edition: UK., 2015. 255 p.